

ugrált a földeken,
a széllel, vízzel táncolt,
hogy egy legyen vele.
A lépte óriási,
nem látja, min tapos,
de füttyög közben bátran,
hogy hátráltassa még,
mikor a még nagyobb bakancs
az ő fejére lép.

Nathaniel Hawthorne

LÁTNOKI KÉPEK*

Szabó Szilárd fordítása

– Ez ám a festő! – kiáltott fel Walter Ludlow lelkesülten. – Nem csak a maga művészetében jeleskedik, de kitanulta a tudomány és a műveltség minden ágát. Mather doktorral héberül társalog, Boylston doktornak meg leckét ad anatómiából. Egyszóval, még a legnagyobb tudósaink sem tudják zavarba hozni, ha vitába bonyolódik velük a maguk szakterületén. Ráadásul finom úriember... világpolgár... úgy ám, igazi kozmopolita; hiszen folyékonyan beszél minden ország és minden nép nyelvét, akárha ott született volna, kivéve azokat, akikhez most készülődik, az őslakókéét. De ez mind semmi, nem ezért bámulom igazán.

– Ugyan, ne butáskodj! – mosolygott Elinor, aki igazi női kíváncsisággal hallgatta végig ennek a kivételes embernek a jellemrajzát. – Ennyi bőven elég a bámulathoz.

– Elég hát – válaszolta a szerelmese –, de feleannyit sem érne az egész, ha nem járulna hozzá a hajlékonyság, az a veleszületett képessége, ahogyan szót ért a különféle emberekkel, még hozzá olyan könnyedén, hogy mindenki... és kiváltképp a nők, Elinor... önnön tükörképére ismer ebben a csodálatos festőben. De a legsodásabb képességét még nem is említettem.

– Az ég szerelmére, ha még csodatévő erővel is rendelkezik – nevetett föl Elinor –, akkor szegény úriember tényleg jól teszi, ha elmenekül Bostonból. Mondd, festőről beszélsz te egyáltalán vagy valami vajákosról?

– Na, most ráhibáztál – kiáltott föl a férfi –, csakhogy ez a kérdés komolyabb ám, mint képzelnéd. Azt beszélnek róla, hogy nemcsak a modell vonásait festi le, hanem a lelkét és a szívét is. Megragadja az eltitkolt érzéseket és szenvedélyeket, és úgy veti oda a vászonra, ahogyan a nap a sugarait... vagy ha történetesen egy gonosztevő portréját

* Ezt a történetet egy anekdota sugallta, melyet Stuartról terjesztettek, és Dunlap jegyzett le A DÍSZÍTŐ MŰVÉSZETEK TÖRTÉNETE című könyvében – lebilincselő olvasmány bárki számára, és a művészeknek, úgy hisszük, kiváltképp tanulságos. (Hawthorne jegyzete.)

festi, ahogyan a kénköves tűz veti visszfényeit, ki a pokol kapuján. Rettenő képesség ez – tette hozzá Walter, és hangjából egyszerre eltűnt az iménti rajongás. – Szinte félek modellt ülni neki.

– Walter, te most komolyan beszélsz? – riadt meg Elinor.

– Könyörgök, drága Elinor, csak azt a tekintetet ne engedd megfestenie, amivel most nézel rám – mondta a lány kedvese, és zavarában elmosolyodott. – Úgy, úgy, most már nyoma sincs; de az imént, ahogy felkiáltottál, nekem úgy rémlett, halálos rémület vesz erőt rajtad, s aztán valami mély szomorúság. Mi jutott eszedbe?

– Semmi, igazán semmi – hessegette el a kérdést Elinor. – A magad sejtelmeit látad az én arcomra festve. Tudod, mit? Holnap gyere el értem, és meglátogatjuk ezt a csodálatos művészt.

Hanem amikor a fiatalember végül eltávozott, az a meglepő arckifejezés mintha ismét elfelhőzte volna választottjának ifjú és szép arcát. Szomorú, aggodalommal teli tekintet volt ez, és igen kevésbé illett azokhoz az érzelmekhez, amelyek egy arában lakozhatnak a nász előestéjén. Ám a szíve még ekkor is Walter Ludlow-ért dobogott.

„Az a tekintet! – mormolta magában Elinor. – Nem csoda, hogy megijedt tőle, ha csakugyan elárulta, amit időnként érzek. Egy ízben magam is tapasztaltam, milyen riasztó lehet egy zord pillantás. De az csak képzelődés volt. Amikor észrevettem, egy csöppet sem ijedtem meg tőle... és azóta sem láttam újra... tényleg, talán csak álom volt az egész.”

Azzal újra lehajtotta fejét, és folytatta a csipkegallér hímzését, amelyben le akarta festetni magát.

A festő, akiről annyi szó esett, nem tartozott azok közé a született tehetségek közé, akik egy-két emberöltővel történetünk után lepték el az országot, indiánoktól vásárolták a festékport, és vadállatok bundaszőréből maguk ügyeskedték össze az ecsetjeiket. Ha újra kezdhette volna az életét, s ha a sorsát maga irányíthatta volna, hajlama szerint talán ahhoz az irányzathoz csatlakozik, amely elveti a mesterek tanítását, bízva benne, hogy legalább az eredetiség adományára szert tehet, hiszen az efféle iskolák nem állítanak a jelölt elé utánzandó műveket és követendő szabályokat. De ő odaát született, Európában, és ott is nevelkedett. Azt beszélték róla, hogy addig tanulmányozta a képszerkesztés arányait és szépségeit, a mesterek legapróbb ecsetvonását a régi, híres festményeken, műtermekben és galériákban, valamint a templomok falán, míg el nem sajátította mindent, amit éles elme és tiszta szem befogadni képes. A Művészet már semmi újat nem adhatott neki; a Természet még igen. Így aztán áthajózott arra a földrészre, ahová festőtársai közül egy sem merészkedett, hogy ámuló tekintetét azokra a hatalmas és festői tüneményekre vesse, melyeket annak előtte senki nem álmodott vászonra. Amerika túl szegény ország volt ahhoz, hogy anyagi javakkal kecsegtessen egy elsőrendű művészt, mégis, amikor a festő megérkezett, a lakosság körében sokan adtak hangot abbéli óhajuknak, hogy arcvonásaik emléke az ő ügyessége révén maradjon az utókorra. Amikor efféle kívánsággal járultak elé, ő a kérelmezőre függesztette kutató tekintetét, és úgy tetszett, hogy tetőtől talpig alaposan végigmustrálja. Ha a jól táplált és önelégült polgár ábrázata mögött nem látott semmi különöset – bár a kabátra varrt aransujtás jól mutatott volna a képen, és a felkínált aranytallérok súlya vetekedett finom művészetével –, ő udvariasan visszautasította a munkát és a díjazást. Ám ha az arc valami szokatlanról árulkodott a gondolkodás, az érzelmek vagy a tapasztalatok terén; ha egy ősz szakállú, barázdált homlokú koldus került elé az

utcán, vagy éppen egy mosolygó gyermek pillantását sikerült elkapnia – nos, olyankor képes volt rájuk áldozni mindazt a fáradságot, amit a gazdagoktól megtagadott.

Mint hogy a festői tehetség igen ritkán jelentkezik a gyarmatokon, a művész rövidesen mindenütt magán érezte az emberek kíváncsi tekintetét. Igaz ugyan, hogy legfeljebb egypár műértő vagy éppen senki sem tudta méltányolni alkotásainak szakmai színvonalát, de volt néhány terület, ahol a járatlanok véleménye legalább annyit nyomott a latban, mint a szakavatottak ítélete. Gyakran nyílt alkalma megfigyelni a hatást, amit képei az efféle tanulatlan nézőkre tesznek, és jó hasznát vette megjegyzéseiknek, még ha ők hamarjában azt képzelték is, hogy magát a Természetet oktatják ki, nem pedig az embert, aki versenyre kelt vele. Hanem a bámulat jelei közé, mi tagadás, a korra és a vidékre jellemző babonák keveredtek. Akadtak, akik úgy vélték, hogy megszegi a mózesi törvényeket, s a szigorúbbak azzal vádolták, hogy arcátlanul kigúnyolja az Urat, amikor teremtményeit ilyen pompás külsővel ruházza fel. Mások, akiket taszított az a művészet, amely tetszés szerint kelthet életre fantomokat és tarthatja életben a megholtak alakját, azt rebesgették, hogy a festő varázsló vagy talán maga a hírhedt Fekete Mágus, aki a boszorkányos idők elmúltával új, sosem látott alakot ad a gonoszoknak. Ezek a zavaros babonák a köznép körében igen jó táptalajra leltek. Személyét még az előljárók közt is némi homályos félelem övezte, amelyet az alant terjengő előítélet füstje növelt, de legfőképp az a sokoldalú tudás és tehetség váltott ki, amelyet a festő mindenestül hivatása szolgálatába állított.

Házasságuk küszöbön állt, így hát Walter Ludlow és Elinor szerették volna mielőbb a magukénak tudni képmásukat, amelyet reményeik szerint családi portrék hosszú sora követ majd. A fönt lejegyzett beszélgetést követő napon ellátogattak a festő otthonába. Egy szolgáló a műterembe kísérté őket, ahol már jó néhány fontos személy várta a festő érkezését, köztük olyanok is, akiket megszeppenve és kalaplevéve kellett üdvözölniük. Látták persze, hogy a gyülekezet csupán festett emberekből áll, de a világegyetem sem merték volna elvitatni az élet és az öntudat jogát ezektől a lenyűgöző alakoktól. Modelljeik közül jó néhányat ismertek már, akár mint a korabeli közélet jeleseit, akár mint helybéli kiválóságokat. Itt volt Burnet kormányzó, olyan ábrázattal, mint aki kellemetlen híreket kapott az alsóházból, és éppen valami csípős válaszon töri a fejét. A nagy ember mögött esküdt ellensége, Cooke uraság függött, súlyosan és amúgy puritánmód, ahogy egy közkedvelt népvészérhez illik. Amott Sir William Phipps javakorabeli hitvese tekintett le a falról, csipkegallérban és abroncsos szoknyában, az a tekintélyes, öreg dáma, akit haragosai nem átaláltak boszorkányság gyanújába keverni. Aztán maga John Winslow, igen fiatalon, de már arcán viselve azt a komor sasteintetet, amely később, tábornok korában oly közismertté tette. Közeli barátaiak képét egyetlen, röpké pillantással felismerték. A legtöbb képen az arc ereje, a szellem és a vérmérséklet hű tükréként, egyetlen átható tekintetben összpontosult – olyannyira, hogy bármily fonákul hangozzék is, a modellek élő mivoltukban sem hasonlíthattak jobban önmagukhoz, mint a róluk készült képeken.

A kor nagyságai között két öreg, szakállas szent is helyet kapott, akik szinte beleolvadtak a vászon sötétjébe. Volt ott még egy halovány, de korántsem fakó madonna, akihez hajdan talán Rómában szálltak az imák, s aki szelíd és átható tekintetével annyira megragadta a két szerelmezt, hogy szinte nekik is kedvük támadt imát rebegni hozzá.

– Minő páratlan gondolat lehet az – áradozott Walter Ludlow –, amely képes rá, hogy ezt a gyönyörű arcot kétszáz éven át ily elevenen tartsa! Ó, ha minden, ami szép, ilyen hosszan fennmaradna! Nem irigyled érte, Elinor?

– Ha remélhetnénk, hogy már itt a földön eljön a mennyek országa, talán irigyel-ném – felelte a lány. – De milyen keserves lehet egyedül élvezni az öröklétet ott, ahol másokra az enyészet vár!

– Az a komor öreg, Szent Péter, legyen akármekkora szent, elég zordan és vadul ráncolja a szemöldökét – folytatta Walter. – Nekem ugyan nem tetszik. De emitt a Szűz, ő kedvesen tekint le ránk.

– Kedvesen, de egyszersmind szomorúan, nekem úgy tűnik – mondta Elinor.

E három régi kép alatt festőállvány állt, amelyre újabb, nemrég félbehagyott vász-nat helyeztek. A két fiatal rövid vizsgálódás után lelkipásztoruk, a nagytiszteletű Col-man doktor vonásaira ismert, aki egy felhőgomolyaggal küzdve próbált együvé állni és életre vergődni.

– Igen, ez ő, a jóságos öreg pap! – kiáltott fel Elinor. – Úgy bámul rám, mint aki mindjárt megszólal, hogy valami atyai jó tanáccsal lásson el.

– Énrám meg úgy – mondta Walter –, mint aki mindjárt megcsóválja a fejét, és meg-vádol valami bűnnel, ami csak az ő képzeletében létezik. Igaz, egyebet nem várhatok az eredetitől sem. Mindig kissé kényelmetlenül érzem magam, ha a szemé elé kerü-lök, de ez másként lesz attól a naptól fogva, hogy az oltár előtt nézünk szembe vele.

Ekkor reccsent a padló, ők sarkon fordultak, és megpillantották a festőt, aki pár per-ce már a szobában tartózkodott, és alighanem elkapta utolsó megjegyzéseiket. Közép-korú férfi volt, olyan arccal, amely méltónak mutatta saját ecsetjére. Valóban, cifra öl-tözetének festői, bár némiképp hanyag redőiből ítélve, s talán azért is, mert lelke sza-kadatlanul a festett formák közt bolyongott, többé-kevésbé maga is a képeire hasonlí-tott. Látogatói finom érzékkel nyomban fölismerték a rokonságot művész és műve között, s olyan érzésük támadt, mintha valamelyik portré lépett volna ki a keretéből, hogy üdvözölje őket.

Walter Ludlow, akit a festő már ismert valamelyest, röviden előadta jövetelük célját. Ahogy beszélt, oldalirányból egy napsugár hullott rá és a mellette álló Elinorra, olyan derűs hatást keltve, hogy a látvány akár képnek is beillett volna: élőképnek, amely az ifjú szépséget ábrázolja, és a szerencse sugarától nyeri vidámságát. A művészt, mon-dani sem kell, ez a tünemény mélyen meghatotta.

– Állványom az elkövetkező napokban nem áll üresen, és bostoni tartózkodásom nem ígérkezik túl hosszúnak – jegyezte meg tűnődő arccal, majd egy fürkész pillantást ve-tett rájuk, és így folytatta: – de az önök óhaját teljesítenem kell akkor is, ha csalódást okozok a főkérmányzónak és Madame Olivernek. Olyan alkalom ez, amit bűn volna el-szalasztani csak azért, hogy pár hüvelykkel több selymet és brokátot festhessek.

A festő máris kifejtette elképzelését, hogy kettejük arcképét egyetlen vásznon, vala-mi alkalomhoz illő, hétköznapi foglalatosság közben örökítené meg. A két szerelmes jónak találta a tervet, ám a festő nyomban elvetette, amikor közölték vele, hogy a szo-ba, ahová szánják, nem alkalmas nagyméretű vászon befogadására. Így aztán két fél-alakos portréban állapodtak meg. Mikor elhagyták a műtermet, Walter Ludlow rámo-solygott Elinorra, és megkérdezte, feltűnt-e neki az a ravaszkodás, amellyel a festő be-folyásolni szeretné a sorsukat.

– A bostoni pletykafészkek megerősíthetik – tette hozzá magyarázatképpen –, hogy előbb emlékezetébe vési a modell arcát és alakját, aztán könnyűszerrel lefesti őket bár-mely neki tetsző helyzetben és tevékenység közben... és amit fest, az valóra válik. Hi-szel te ebben?

– Nem igazán – mosolyodott el Elinor. – De még ha rendelkezik is efféle varázserővel, bizonyára van olyan úriember, hogy nem használja gonosz célra.

A festő egyszerre kívánt dolgozni mindkét portrén, s magyarázatul azt a rá jellemző, ködös érvet hozta fel, hogy az egyik arcról rendszerint fény vetül a másikra. Így aztán hol Walter, hol Elinor képén tett egy ecsetvonást, és a két arc hamarosan oly elevennek tűnt, mintha a festő diadalmas művészete két élő alakot igyekezne kiszabadítani a vászon fogságából. A mesterséges fény és a mély árnyékok közepette nekik is alkalom nyílt szemügyre venni fantoménjuket. Ám jóllehet a hasonlóság teljesnek ígérkezett, ami az arckifejezést illeti, nem voltak maradéktalanul elégedettek; azt valahogy bizonytalanabbnak érezték, mint a festő egyéb képein. A festőt ellenben kielégítette a lendületes munka, s minthogy nagyon érdekelte őt a két szerelmes, még a pihenés perceit is azzal töltötte, hogy lopva ceruzavázlatokat készített a két alakról. Miközben modelt ültek, szóval tartotta őket, és különféle érzelmeket próbált az arcukra csalni, amit aztán, dacolva a szüntelen változással, megpróbált egyetlen kifejezésbe sűríteni és a vásznon rögzíteni. Végül kijelentette, hogy következő alkalommal a két kép elkészül, és rögtön magukkal is vihetik.

– Ha ecsetem nem hagy cserben – állapította meg –, akkor az utolsó pár vonás, ahogy elterveztem, életem legjobb művére teszi fel a koronát. Bizony, ritka szerencse egy művész számára, ha ilyen remek témát talál.

Míg beszélt, kutató tekintetét a két fiatalra függesztette, és le sem vette róluk, míg a lépcső alján el nem tűntek a szeme elől.

Az e világi hiúságok tágas panorámájában semmi nem kelt akkora megütközést, mint egy ember, aki arra szánja magát, hogy arcképet festet önmagáról. S hogy miért van ez így? A foncsorozott üveg, a kandallóbak csillogó fémgömbjei, a víz sima tükre s mindama felszín, amely visszaveri a fényt, folyvást új meg új alakban vagy inkább szellemalakban szembesít minket önmagunkkal, amelyet megpillantunk, majd nyomban elfeledünk. De csak azért feledjük el, mert a képet nem látjuk többé. A tartósság – az e világi halhatatlanság – gondolata az, ami oly titokzatos erővel ruházza fel az emberről készült arcmásokat. WALTER-t és Elinor-t sem hagyta érintetlenül ez a sejtelem, és feszült kíváncsisággal keresték fel a festő műtermét, pontosan a kitűzött órában, hogy végre szemtől szembe lássák azt a két festett alakot, aki az ő lelküket örökíti tovább az utódaikra. A napfény velük együtt tört be a terembe, de aztán nyomban ki is takarodott, némi homályt hagyva maga után, mihelyt becsukták az ajtót.

Figyelmüket nyomban magára vonta a két arckép, amely ott állt, a szoba szemközti falának támasztva. Az első pillanatban, ahogy a homályon és a nagy távolságon át meglátták képmásukat természetes, hétköznapi tartásukban, alakjuk körül azzal a meghitt légkörrel, melynek hatását azonnal megéreztek, önkéntelenül is elragadtatott kiáltásban törtek ki.

– Íme, itt vagyunk hát – kiáltotta Walter rajongó ámulattal – az örök napsütésben, mely arcunkat fürdeti! Nincs gonosz szenvedély, ami erőt vehetne rajtunk!

– Úgy van – vette át a szót Elinor valamivel nyugodtabb hangon –, a romlás immár nem hozhat ránk bánatot.

Ilyen szavakban törtek ki, ahogy közeledtek, s ahogy első, felszínes benyomásaikat szerezték a két képről. A festő, miután üdvözölte őket, asztala fölé hajolt, hogy befejezen egy ceruzavázlatot, nem akarván zavarni látogatóit abban, hogy munkája felől, melyet tökéletesnek képzelt, maguk hozzanak ítéletet. Összevont szemöldöke alól időnként feléjük sandított, oldalról lesve arcuk változását, miközben rajzolja a vázlat fő-

lött lebegett. Ők pedig csak álltak ott percekken át egymás arcképe előtt, megbűvölten merülve el a szemlélődésben, s eközben egyetlen hang sem hagyta el ajkukat. Végül Walter mozdult meg; előrelépett – majd rögtön vissza –, hogy változó fényben láthassa Elinor portréját, aztán megszólalt:

– A romlás...? – mormolta töprengve, kétkedő hangon. – Valami változik rajta, annyira bizonyos; minél tovább nézem, annál elevenebbnek látszik. A festmény persze ugyanaz, mint amit tegnap láttam... a ruha, az arcvonások, minden ugyanaz, és valami mégis megváltozott.

– Úgy látja, hogy a kép már nem olyan, mint tegnap volt? – kérdezte a festő, és közelebb lépett, alig leplezve kíváncsiságát.

– Ami az arcot illeti, a kép a megszólalásig hasonlít Elinorra – magyarázta Walter –, és amikor megláttam, az volt a benyomásom, mintha ő maga állna előttem. De aztán olyan érzésem támadt, hogy a portré vonásai változnak, miközben figyelem. A szeme, ahogy rám nézett, mintha szomorú és aggodalmas kifejezést öltött volna. Igen, fájdalom és rémület ül benne! Ilyen volna Elinor?

– Hasonlítsa össze az eleven és a festett arcot – mondta a festő.

Walter egy oldalpillantást vetett szerelmére, és hátrahőkölt. A lány arcán, ahogy mozdulatlanul és elmerülve – mintegy megbűvölve – szemlélte Walter képmását, most szakasztott ugyanaz a kifejezés ült, amelyről a férfi az imént oly keserűen nyilatkozott. Ha egy óra hosszat gyakorolja a tükör előtt, akkor sem utánozhatta volna ilyen tökéletesen azt a tekintetet. Ha maga a kép változik tükörré, az sem verhetne volna vissza jelenlegi külsejét áthatóbb és fájdalmasabb hűséggel. Úgy tetszett, hogy egy hang sem ért el hozzá abból a párbeszédből, amelyet szerelme és a festő folytatott.

– Elinor – kiáltott rá Walter megrökönnyödvé –, mi lelt, mi ez a változás az arcon?

Ám Elinor nem hallotta; merev tekintete mindaddig meg sem rezdült, amíg Walter meg nem ragadta a kezét, és erővel magára nem vonta a figyelmét; akkor hirtelen megremegett, és tekintetét a festményről annak élő mása felé fordította.

– Te nem látsz változást a képeden? – kérdezte.

– Az enyémen? Hogy azon is...! – döbönt meg Walter, és szemügyre vette saját portréját. – Lássam csak! Igen, valami kis változás itt is esett... talán jobb lett, mint volt, de hogy jobban hasonlít, azt nem mondanám. Az arckifejezés elevenebb, mint tegnap, mintha valami gondolat fénye csapna ki a szemekből, és az ajak már rebben is, hogy hangot adjon neki. Most, hogy a tekintet tisztább, a gondolat is határozottabbnak tűnik.

Míg őt a megfigyelései ejtették rabul, Elinor a festőre nézett. Fájdalommal és rettegéssel fordult felé, és úgy érezte, hogy az rokonszenvvel és szájalommal viszonzza pillantását, de hogy miért, azt csak találgatni merte.

– Az a tekintet! – suttogta, és megborzongott. – Hogy került a képre?

– Hölgyem – komorodott el a festő, majd kézen fogta és félrevonta Elinort –, mindkét képre csak azt festettem, amit a tulajdon szememmel láttam. A művész... a vérbeli művész, tudja, mindig a felszín mögé lát. Megvan az a különös adottsága... és erre a legbüszkébb, bár gyakran csak bánat forrása... hogy látja a lélek mélyét, és valami különös erő folytán, mely önmaga előtt is titok, képes rá, hogy fény és árnyék formájában vászonra vigye, ecsetvonásokkal, melyek kifejezik az évek során felgyűlt gondolatokat és érzéseket. Bár módomban állna meggyőződni róla, hogy ez alkalommal mégis tévedtem!

Beszéd közben lassan az asztalhoz sétáltak, ahol egymás hegyén-hátán heverték a krétarajzok: az egyik emberi arcot ábrázolt, a másik kezét, amely szinte kifejezőbbnek

tetszett, mint egy szenttelen arc; a többi repkénnyel befutott templomtornyot, zsúptós kunyhót, villám verte vén fatörzset, keleties és antik ruhákat, pittoreszk furcsaságok egész sorát, melyek az alkotói szeszély üres pillanataiban születnek. A festő jól látható hanyagsággal dobálta félre őket, mígnem egy kétalakos ceruzavázlat akadt a kezébe.

– Ha tévedtem volna... – folytatta – ha nem azt látják a saját arcképükön, amit a szívükben látnak, mikor a mélyére néznek... ha nem támad olyan sejtelmük, hogy talán lehet valami igazság abban, amit a másikuk arcképén kifejeztem... nos, még egyáltalán nem késő, hogy változtassak rajta. Akár a két alak mozdulatát is átfesthetem. De vajon hatalmamban áll-e megváltoztatni magát az eseményt?

Azzal Elinor elé tartotta a vázlatot. Elinor egész alakján remegés futott át; ajkán már-már sikoly tört ki, de sikerült elfojtania, azzal az önuralommal, amelyet minden ember kifejleszt magában, aki a lelke mélyére rejtí szorongásait és félelmeit. Félrefordult, és látta, hogy már Walter is az asztalnál áll, elég közel ahhoz, hogy észrevegye a vázlatot, de nem volt biztos benne, hogy a rajz valóban megragadta-e kedvese figyelmét.

– Nem óhajtjuk, hogy átfesse a képeket – jelentette ki sietve. – Igen, az enyém talán szomorú, de annál vidámabb leszek, ha a másokra tekintek.

– Óhaja parancs – felelte a festő, és meghajolt. – Kívánom, hogy füstként szálljon tova minden aggodalma, és csak az a szomorú tekintet a képen, csak az búsuljon utána! Ami pedig a kegyedre váró boldogságot illeti... kívánom, legyen mély és őszinte, és fessen olyan eleven pírt az orcájára, amely megszegyeníti a művészetemet!

Minekutána Walter és Elinor egybekelt, a két festmény hajlékuk legpompásabb díszé lett. Ott függtek, fej fej mellett, csak egy keskeny faldarab választotta el őket, s noha úgy tetszett, hogy szakadatlanul egymást figyelik, tekintetük valahogy mégis folyvást visszatévedt a szemlélőre. Világlátott, a művészet dolgaiban sem egészen járatlan úriemberek a modern portréfestészet legcsodásabb darabjai közé sorolták a két arcképet; a közönséges látogatók pedig vonásaikat pontról pontra összemérték modelljeikével, és lelkendezve dicsérték a hasonlóságot. De volt egy harmadik emberfajta is – nem a művelt utazóké, nem az átlagos megfigyelőké, hanem az eredendő érzékenyeké –, akikre a képek valóban mély, lényegükből fakadó hatást gyakoroltak. Eleinte csak futólag tévedt arra a tekintetük, de aztán kíváncsiságuk feltámadt, és nem restelltek naponta visszajárni, hogy úgy tanulmányozzák ezeket a festett vonásokat, mint egy okkult tudományokkal foglalkozó könyv lapjait. Első megjegyzéseiket rendszerint Walter Ludlow képmása inspirálta. Aztán, ha ő maga és ifjú hitvese történetesen nem tartózkodott a szobában, vitába kezdtek, vajon mi lehetett a festő szándéka ezzel az arckifejezéssel; abban mind egyetértettek, hogy a tekintet határozott jelentést hordoz, bár nem akadt kettő, aki ugyanúgy magyarázta volna. Ami Elinor arcképét illeti, a vélemények nem különböztek ennyire. Legfeljebb abban tértek el, hogy az arcon ülő bánat eredetét és mélységét latolgatták, abban viszont megegyeztek, hogy ez bizony bánat, és hogy a legkevésbé sem illik ifjú barátnéjuk életvidám természetéhez. Egy csapongó képzeletű illető a képek alapos vizsgálata után annak a véleményének adott hangot, hogy a két kép egyetlen terv jegyében született, s hogy az Elinor arcán uralkodó szomorúság szorosan összefügg azzal az igen eleven érzéssel – vagy ahogy ő nevezte, vad szenvedéllyel –, amely Walter arcán látható. Noha nem értett a rajzoláshoz, még egy vázlatot is papírra vetett, melyen a két alak mozdulatait próbálta hozzáigazítani a képek feltételezett jelentéséhez.

Barátaik közt az a szóbeszéd keringett, hogy Elinor arcára mind mélyebb és mélyebb árnyékot von a töprengés, s a változás azzal fenyeget, hogy túlon túl hasonlóvá

teszi őt komor képmásához. Walter viszont, ahelyett, hogy szert tett volna arra a párás tekintetre, mellyel a festő ajándékozta meg a vásznon, tompa lett és hallgatag, sohasem engedte szabadjára érzelmeit, melyek pedig bizonyára ott fortyogtak a bensejében. Az idő jártával Elinor egy pompás, virághímes, aranyzsinórral díszített bíborvörös selyemfüggönyt kerített, és azzal az ürüggyel, hogy a por megfeketíti, a fény meg elhalványítja a színeket, odaakasztotta a képek elé. És ennyi elég is volt. Látogatói megéreztek, hogy a súlyos selyemredőket ezután már senki nem vonhatja félre, s hogy a ház asszonyának jelenlétében illetlenség volna szóba hozni a képeket.

Telt-múlt az idő, és a festő egyszer csak újra felbukkant a városban. A messzi északon bolyongott, hogy lássa a Kristály-hegységből aláomló ezüstzuhatagokat, s hogy megfigyelje a New England legbüszkébb ormain függő erdők és fellegek roppant karéjait. Am észébe sem jutott, hogy ezt a magasztos látványt művészete gyarló eszközeivel csúfolja meg. Egy ízben kievezett a György-tó közepére, végignyúlt a kenu fenekén, és várta, hogy lelke tükörré lényegüljön, színén végigússzon a táj minden gyönyöre és fensége, míg emlékezete éppoly gazdag tárháza nem lett a képeknek, mint a Vatikán terméi. Aztán vadászó indiánokhoz csatlakozott, velük hatolt el egészen a Niagaraig, ahol újfent a szakadék mélyére vetette gyarló ecsetjét, mert úgy érezte, előbb volna képes megfesteni a víz robaját, mint e csodálatos folyamat alkotó látvány legapróbb részletét. Igaz, egyébként is ritkán vállalkozott rá, hogy tájképet fessen természet után, legfeljebb olyankor, ha némi háttérre volt szüksége az emberi alak és arc vonalaihoz, melyeket átjár a gondolat, a szenvedély vagy a gyötrellem. Efféle képeket már addig is szép számmal alkotott, és kalandos bolyongásai most jó néhány új képpel gazdagították: szikár és méltóságteljes törzsfőnökök, borongó szépségű indián leányok, a sátrak körében zajló meleg családi élet, a hadiösvényen járó harcosok, a zord fenyegek alatt dülő ütközetek, a civilizáció végváraiban élő katonák, az udvarnál nevelkedett, de a tüskés vadonban megöszült, hasadt lelkű vén francia obsitos képével – ilyen jeleneteket és embereket örökített meg vázlatfüzete lapjain. A veszély felszikkázó pillanatait; a leplezetlenül elővillanó érzelmek; egyszóval, a vad szenvedély küzdelmei – szerelem, gyűlölet, bánat és rémület – dobogtatták az óvilágban megfáradt szívet, amely most új meg új alakban tűnt a festő szeme elé. Mappája megtelt az emlékezete könyvét illusztráló rajzokkal, géniusza, melyet a halhatatlanság érzete járt át, felöltötte valódi alakját. Úgy érezte, hogy művészetének szelleme, melyhez annyira vágyott eljutni, végre a világba költözött.

De a zord vagy éppen lenyűgöző természet ölen, a vadonból leskelő veszélyek vagy a mélyén honoló roppant csend és béke közepett, folyvást ott járdalt az oldalán két árnyalak, útjának állandó társai. Mint minden ember, akinek lelkére egyetlen hatalmas szándék terjeszti ki hatalmát, ő is egyedül érezte magát az emberek között. Nem ismert más célt, más örömet, nem vonzotta semmi egyéb, csak ami így vagy úgy kapcsolatban állt művészetével. Modora kellemes volt, szándékai őszinték, tettei egyenesek, mégis, híján volt a meleg emberi érzéseknek; szíve hideg maradt, egyetlen teremtmény sem tudott oly közel férkőzni hozzá, hogy melegen tartsa. Ami viszont ezt a két fantomot illeti, őirántuk tartósan és különös erővel érezte azt a vonalmat, amely rendszerint csak ideig-óráig fogta el az ecsetje elé kerülő modellek iránt. Hajdan feszült figyelemmel tapadt a lelkükre, és a legnagyobb gonddal rögzített minden rezdülést, ami kiült a vonásaikra, ügyelve, nehogy egy jottányit is alatta maradjon annak a mintaképnek, melyet még egyetlen lángelme sem ért el: az önnön lelkében élő ideálnak. A jövőt borító homályból kiragadott – vagy legalábbis kiragadni vélt – egy rettenetes tit-

kot, és tapogatózva, tétován megpróbált formát adni neki. Olyan sokat vitt bele önmagából – képzeletéből és egész életerejéből – a WALTERT és ELINORT ábrázoló tanulmányba, hogy végül már éppúgy a saját teremtményének tekintette a két fiataalt, mint azt az ezernyi árnyalakot, akikkel benépesítette a Festészet birodalmát. S a két árny pontosan ezért kísértte el mindenüvé, ezért lebegett az erdők fölött a félhomályban, derengett át a vízesések párafalán, bámult rá a tavak tükörmélyéből, ezért nem enyészett el még a déli verőfényben sem. Folyvást ott kísértettek festőfantáziájában, nem az élő-mozgó alakok halvány másaiként, nem is úgy, mint a holtak áttetsző arnyai, hanem festett alakjukban, mindketten azzal a változatlan arckifejezéssel, amelyet az ő bűvös hatalma hívott elő lelke mélyeiből. El is határozta, hogy nem tér vissza az Atlanti-óceán túlsó felére anélkül, hogy egy pillantást ne vetne e légies arcképek modelljeire.

„Ó, dicső Művészet!” – mormolta az elragadtatott festő, miközben léptei az utca kövezetén kopogtak. – „Nagyobb hatalommal bírsz, mint maga a Teremtő! Az a milliónyi alakzat, mely a semmiségben lebeg, egyetlen intésed nyomán életre támad. Feltámasztod még a holtakat is. Visszaszólítod őket oda, hol hajdan jártak-keltek, és szürke arnyuk köré egy jobb, igazabb élet dicsfényét vonod, mely egyszerre e világi és halhatatlan. Visszavarázsolod a Történelem röpke pillanatait. A Múltnak nincs hatalma fölötted, hiszen érintésed nyomán örök jelenbe dermed minden, ami nagyszerű; a kiváló emberek mozdulatlanul állnak századokon át, és szemünk láttára hajtják végre ama nagy tettüket, melynek hírnevüket köszönhetik. Ó, mindenható Művészet! te, aki előhívod a talányos arcú Múltat, és ideállítod ebbe a keskeny fénysugárba, melyet Jellenek nevezünk, vajon képes vagy arra is, hogy megidézd hűgát, a fátylas Jövendőt? Hát nem az én művem ez a találkozás? Hát nem te avattál a prófétáddá?”

Így, ebben az önelégült, de búskomor lázban égve, már-már őrjöngeni kezdett, ahogy a macskaköves utcát róttta, a közönyös tömegben lökdösődve, amely mit sem tudott lázálmairól, s ha tudna is, nem értene belőle semmit, és ügyet se vetne rá. Nem embernek való szenvedély olyan vágyat nevelni, amelyet nem oszthatunk meg senkivel. Ha nincsenek az ember körül társak, akiknek példáján okulva elérhető célokot tűz maga elé, akkor eszméi, törekvései és reményei a végtelenbe szöknek, ő maga pedig szakasztott olyanná lesz, mint a tébolyultak, vagy ki tudja, talán meg is tébolyodik. Minthogy szinte természetfölötti éleslátással tudott olvasni mások gondolataiban, a festő a saját szívében dülő zűrzavarra ügyet sem vetett.

– Alighanem ez az a ház – szólalt meg, és tekintetét föl-alá járatta a homlokzaton, mielőtt bekopogott volna. – Az ég óvja meg a józan eszemet! Az a kép! Úgy érzem, holtom napjáig a szemem előtt lebeg! Akár az ablakra pillantok, akár az ajtóra, mintha a képet látnám fakeretben, a határozott vonásokat, a színek gazdag pompáját... azt a két arcot azon a két képen... és azt a két alakot meg a mozdulatukat azon a vázlaton!

Bekopogott.

– A képek! Megvannak még? – csúszott ki a száján, mikor az inas ajtót nyitott; de nyomban észbe kapott. – Úgy értem, az úr és úrnő. Itthon vannak?

– Itthon, uram – mondta az inas, s minthogy nyomban feltűnt neki az a bohémszerű megjelenés, amelytől a festő sohasem bírt megszabadulni, hozzáfűzte: –, és megvannak a képek is!

A vendég a fogadószobában találta magát, ahonnan a bejáratnál szemközt kitért ajtó vezetett egy hasonló méretű belső helyiségbe. Mivel az innenső szoba üres volt, a festő a másik lakosztály bejáratához sétált, és odaát egyszerre tárult a szeme elé ama

két eleven teremtés, valamint festett másuk, akik oly régóta lekötötték minden gondolatát. Önkéntelenül is megtorpant a küszöbön.

Amazok nem vették észre, hogy közeledik. Walter és Elinor ott állt a két kép előtt, melyeket a férfi épp az imént tett láthatóvá, félrerántva a selyemfüggöny gazdagon hímzett, súlyos szárnyait, s most, ahogy egyik kezével az aranyzsineget markolta, a másikkal éppen hitvese kezét ragadta meg. A hónapokon át homályban tartott festmények újra régi pompájukban ragyogtak fel, s úgy tetszett, mintha nem is kívülről kapnák a fényt, hanem a belőlük áradó komor sugárzás töltené meg világossággal a szobát. Az Elinort ábrázoló kép látnoki ereje most lett igazán nyilvánvaló. A töprengés, majd a szelíd bánat végképp eluralkodott a fiatalasszony arcán, és az idő múltával valami néma rettegéssé mélyült. A fájdalomnak ezek az árnyalatai az élő arcon szinte tökéletesen kifejezték a portré lényegét. Walter arcán rosszkedv és tompaság honolt, és csak attól a görcsös rángatózástól látszott elevennek, amely a futó villanások nyomán, ha lehet, még zordabb sötétséget hagyott hátra a vonásain. Tekintete Elinorról a nő arcképére vándorolt, majd onnan a sajátjára, s olyan elmélyülten állt ott, hogy végül teljesen feloldódott ebben a figyelemben.

A festő a háta mögül szinte hallani vélte a Sors közelgő lépteit, amint áldozatai felé lopakodik. Elméjében különös gondolat vert tanyát. Vajon nem lehet, hogy a Sors ezúttal az ő alakjában öltött testet, s hogy éppen ő egyengette útját a közelgő gonosznak, melynek jövetelét hajdan megjósolta?

Walter még mindig némán állt a kép előtt, mintha önnön szívével folytatna párbeszédet, és mindenestül átadta magát a gonosz erő hívásának, melyet egykoron a festő bővölt az ábrázatára. Tekintete lassan felizzott, Elinor szemébe pedig, ahogy a férje arcán eluralkodó tébolyt figyelte, jól látható rémület költözött; s mikor a férfi végre feléje fordult, a képekkel való hasonlatosság immár mindkettejük arcán és tartásán tökéletesnek tetszett.

– A sors szeme rajtunk van! – förmedt rá Walter. – Halj meg hát!

Kést vont elő, és fél kézzel magához rántva az ájulás szélére került nőt, a penge hegyét a keblének szegezte. A két alak mozdulata, tekintete és testtartása most a hajdani vázlat alakjait idézte a festő szeme elé. A rettentő színekkel megrajzolt képre most került föl az utolsó vonás.

– El onnan, te őrült! – kiáltotta éles hangon a festő.

Berontott a szobába, és ugyanazzal a határozottsággal vetette magát a két szerencsétlen közé, hogy megváltoztassa sorsukat, amellyel a vásznat kaparta le, ha ki akart javítani egy hamisra sikerült jelenetet. Varázslóként lépett a színre, és nyomban kinyilvánította hatalmát a két árnyalak fölött, akiknek ő adott életet.

– Hogyan? – mormolta Walter Ludlow, miután a tomboló harag ormáról egyszerre a melankólia mélyeibe zuhant. – A sors úgy döntött, hogy még vár velem...?

– Boldogtalan hölgy! – mondta a festő. – Hát nem figyelmeztettem?

– Igen – felelte Elinor nyugodtan, mert réműlete máris átadta helyét a néma fájdalomnak, melyet amaz felkavart. – De én... szerettem őt!

Hát nem rejlik mély tanulság ebben a történetben? Sejtenénk csak előre, vagy lát-nánk akár festett alakban egynémely tettünk következményét – bizony, legtöbbször a Sors nevet aggatnánk rá, és tárt karokkal futnánk feléje; volna, aki hagyná, hogy belésodorja a szenvedély, de nem volna egy sem, akit elriasztanának tőle a LÁTNOKI KÉPEK.